

Гончаренко, С.У. Фундаменталізація професійної освіти як дидактичний принцип [Текст] / Семен Устимович Гончаренко // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія [наук.-практ. журнал]. – Вип. 2. – НТУ «ХПІ», 2008. – С. 87-91.

УДК 378.662

С.У. Гончаренко

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ПРИНЦИП

На початку третього тисячоліття однією з найважливіших, глобальних проблем розвитку освіти вважається її фундаменталізація. У багатьох розвинутих країнах Західної Європи, Північної Америки, Японії йдуть пошуки нових концепцій, педагогічних систем, парадигм освіти, в основі яких лежить ідея фундаменталізації освіти, прагнення подолати професійну замкнутість і культурну обмеженість освіти, переорієнтувати освіту на формування широко освіченої і гармонійно розвинутої особистості.

Фундаменталізації освіти вимагають глобальні освітні процеси, які сьогодні мають місце в розвинутих країнах світу. Сьогодні в освіті, передусім у вищій, виник розрив між глобальними потребами суспільства і результатами освіти, між об'єктивними вимогами часу і загальним недостатнім рівнем освіченості, між професійною орієнтацією і потребами особистості в гармонійному задоволенні пізнавальних інтересів, між сучасними методологічними підходами до розвинутих наук і архаїчними формами їх вивчення. Освіту не можна сьогодні розглядати лише як навчальну підготовку до чогось (до професії, спеціальності тощо). Будь-яке навчання, націлене на підготовку до «чогось», існує насправді для підготовки позбавленої всіх зовнішніх цілей добре вихованої людини. Безперечно, освіта не існує поза значенням, яке має бути повністю засвоєним. Вона передбачає

не застосування знань, понять і правил, а осмислення і розуміння суті речей і явищ. Таким чином, «освітнє знання» в цьому розумінні є фундаментальним.

Фундаменталізація освіти на сучасній основі означає її спрямування на узагальнені й універсальні знання, на формування загальної культури і на розвиток узагальнених способів мислення і діяльності. Освіту можна вважати фундаментальною, якщо вона являє собою процес такої взаємодії людини з інтелектуальним середовищем, при якому особистість сприймає її для збагачення власного внутрішнього світу і завдяки цьому визріває для примноження потенціалу самого середовища. Завдання фундаментальної освіти – створення оптимального середовища для виховання гнучкого багатогранного мислення, освоєння наукової інформаційної бази і сучасної методології осмислення дійсності, формування внутрішньої потреби в саморозвитку та самоосвіті протягом всього життя людини.

Фундаменталізація освіти передбачає істотні зміни в традиційних технологіях навчання. Сьогодні навчальний матеріал пропонується учням і студентам в логіці опису, домінує чисто предметна, інформаційна, а не методологічна освіта, елементний, а не якісний підхід до навчання. Натомість майбутній спеціаліст має бути методологом, який відзначається широтою і глибиною наукових поглядів і культурою мислення, як дисциплінарного, так і міждисциплінарного, системного. У педагогіці вищої освіти існує такий феномен, як «розривність мислення». Студент знає суть окремих понять, теорій, законів, може їх відтворити, але лише на «логіці опису». В умовах домінування у вищій школі інформаційно-репродуктивного навчання у студента виробляється мислення, стереотипне, причинно-наслідкове. Тому він оволодіває не «наукою чи професією, а ремеслом».

Враховуючи важливість і гостру актуальність проблеми фундаменталізації освіти, ЮНЕСКО ще 1994 року виробило спеціальний меморандум з цієї проблеми. В цьому документі наголошується, що в наш час лише фундаментальна освіта дає такі знання, які створюють можливість орієнтування в будь-якому новому середовищі і є універсальними по суті. Ми

вже сьогодні живемо у світі, який погано розуміємо, знаємо, яку державу будуємо, яка в ній буде культура, економічний і соціальний розвиток. Тим більше невідомо, в якому світі доведеться жити випускникам середньої і вищої школи. Готувати до життя в невідомому, неозначеному і непередбачуваному світі може лише фундаментальна освіта.

За висновками ЮНЕСКО, фундаменталізація освіти забезпечує її особливу динамізуючу соціально-економічну цивілізаційну роль. Фундаментальна освіта оцінюється в усьому світі як один з обов'язкових опорних чинників національної безпеки, стійкого соціально-економічного розвитку, забезпечення гідного статусу країні і її народу в світовому людському співтоваристві, яке переходить від протистояння, конфронтації до зближення і співробітництва з багатьох глобальних, регіональних і міжнаціональних проблем.

Фундаментальний характер освіти є одним з пріоритетів Болонського процесу. Адже основною у Болонській декларації є не вимога чисто формального переходу до випуску бакалаврів, магістрів і запровадження інших бюрократичних «інновацій», як це чомусь зрозуміли наші чиновники від освіти і науки, а вимога істотного підвищення якості освіти і знань випускників, подолання вузького професіоналізму в знаннях, забезпечення випускникам фундаментальних наукових знань, формування методологічної культури майбутніх спеціалістів.

У Західній Європі, Північній Америці, Японії, в країнах Скандинавії тощо вже починають складатись освітні системи, зорієнтовані на фундаментальну освіту. Традиційна природничо-наукова освіта набуває певного глобалістичного відтінку, водночас зростає роль предметів гуманітарного циклу. Американські експерти у галузі освіти обґрунтували висновок про те, що вища освіта має забезпечувати широку, а не вузьку спеціалізовану підготовку і бути проблемною, а не предметно орієнтованою. Отже, йдеться про підготовку всебічно розвинених фахівців, які вмітимуть самостверджуватися та розкриватися, приймати рішення у складних умовах,

бути підготовленими до неперервного підвищення своєї кваліфікації, а також до поєднання особистих інтересів з громадськими. Ось чому відбір змісту навчального матеріалу у вищій школі США здійснюється на основі принципів фундаменталізації, полікультурності, прогностичності.

Сьогодні існують різні тлумачення фундаментальності освіти. Одні вчені розуміють фундаментальність дуже широко, вважаючи, що будь-яка освіта має бути фундаментальною. Інші – досить вузько, відносячи цей феномен лише до вищої освіти, вважаючи його протиположним професійному спрямуванню навчання. Іноді фундаментальну освіту помилково зводять лише до вивчення фундаментальних наук, під якими розуміють ті науки, чий основні означення, поняття і закони первинні, не є наслідками інших наук; ті науки, які безпосередньо відображають, систематизують, синтезують в закони і закономірності факти, явища природи чи суспільства. Виокремлення фундаментальних основ у конкретних предметах не є повною реалізацією фундаментальності освіти. Наприклад, виділивши фундаментальне поняття у математиці, інформатиці, фізиці, технології матеріалів, екології та інших предметах, не можна однозначно стверджувати, що сума цих знань буде фундаментальною у професійній освіті спеціаліста. Фундаменталізацію не можна зводити до механічного збільшення обсягів кожної з фундаментальних природничих чи гуманітарних наук, до їх надмірної теоретизації і математизації.

На наш погляд, фундаменталізацію освіти слід розглядати як один з провідних загальнодидактичних принципів, покладених в основу сучасної багаторівневої освіти, який поряд з такими принципами, як науковість навчання, гуманізація освіти, систематичність і генералізація знань, є загальноосвітнім принципом формування сучасного змісту освіти.

Принцип фундаменталізації освіти стосується усіх видів освіти, однак особливо важливою є фундаменталізація вищої, професійної і технічної освіти, оскільки традиційно увага акцентується на спеціальній підготовці, а проблеми духовного розвитку професіонала часто відходять на задній план.

Одним з важливих компонентів фундаменталізації освіти є посилення загальноосвітніх компонентів професійних освітніх програм. Сьогодні професійна діяльність людей практично в усіх галузях все більше насичується позапрофесійними або надпрофесійними компонентами – вміннями інтерпретації і аналізу результатів, користування комп'ютером, базами даних, володіння іноземною мовою тощо, що слід віднести до загальноосвітньої підготовки. Тому професійна школа в майбутньому буде, очевидно, все більше виконувати функції продовження загальної освіти молоді.

Ця тенденція дещо змінює вимоги до освіти молоді і дорослого населення – завдання освітніх установ буде не лише в тому, щоб дати молоді загальну освіту і професію на тому чи іншому рівні, але і в тому, щоб формувати у молоді передумови до постійної, неперервної протягом всього життя освіти, одержання нових спеціальностей і кваліфікацій.

Ще одним аспектом фундаменталізації освіти є навчання в системі вищої освіти так званим базовим кваліфікаціям. Це потужний на сьогодні шар освітніх компонентів, яких не можна віднести ні до загальної освіти, ні до власне професійної. Ці компоненти необхідні сьогодні в будь-якій професійній діяльності. Вони дістали умовну назву «базових кваліфікацій». Це володіння «наскрізними» вміннями: роботи на комп'ютерах, користування базовими банками даних, це знання і розуміння екології, економіки і бізнесу, фінансові знання, «комерційна кмітливість», вміння трансфера технологій (переносу технологій з одних галузей в інші), навички маркетингу і збуту, правові знання, знання патентно-ліцензійної сфери, вміння захисту інтелектуальної власності, знання нормативних умов функціонування підприємств різних форм власності, вміння презентації технології і продукції, знання іноземних мов тощо.

Фундаментальність освіти є основою професійної гнучкості, зумовленої постійними змінами в технології виробництва, у змісті професійної діяльності кваліфікованого робітника, техника чи інженера,

вимогами ринку праці. Соціологи прогнозують, що вже через 10 років основними стануть професії, яких не існує сьогодні, і зникне багато нинішніх професій. І готувати молодь треба саме до цих не існуючих сьогодні професій, але які обов'язково з'являться. Зробити це можна лише на базі фундаменталізації освіти.

Основу професійної компетентності спеціаліста в ціннісно-смысловому контексті фундаменталізації навчання в сучасній вищій школі становлять його методологічна, креативна, інтелектуальна, інформаційна культура, а також стійка ціннісна орієнтація на творчу самореалізацію в моделюванні дидактичної системи і умови її реалізації в реальній освітній практиці.

Фундаменталізація професійної освіти розв'язує суперечність, яка завжди існувала між фундаментальною професійною освітою і вузькопрактичною професійною підготовкою. Орієнтація професійної школи на підготовку вузьких професіоналів відображає рівень розуміння соціального захисту особистості в попередні десятиріччя. Нині реально захищеною в соціальному відношенні може бути лише «фундаментально» освічена людина, здатна гнучко перебудувувати напрям і зміст своєї професійної діяльності у зв'язку зі змінами виробничих технологій або вимог ринку праці.

Під фундаментальною професійною освітою ми розуміємо освіту, яка забезпечує основи професійної і загальної культури сучасного спеціаліста, які реалізуються в його гуманітарній і професійній діяльності. Фундаментальна професійна освіта містить фундаментальну загальнонаукову підготовку, фундаментальну загальнотехнічну і загальнотехнологічну (техно-технологічну) і фундаментальну професійну (або спеціальну) підготовку. Загальнонаукова фундаментальна підготовка спрямована в першу чергу на формування світогляду, загальної культури, креативних здібностей тощо, дає можливість продовження освіти в різних напрямках за всім спектром професій.

Загальнотехнологічна (або техно- технологічна) фундаментальна підготовка в основному спрямована на формування основ перетворювальної техно-технологічної діяльності, на можливість продовження освіти в руслі одного або кількох близьких галузевих і технологічних напрямів.

Професійно-фундаментальна (або спеціальна) підготовка в основному спрямована на формування професійної культури, забезпечує можливість кваліфікованої професійної діяльності.

У контексті фундаменталізації професійної освіти особливого значення набуває методологічна підготовка студентів. Спеціалістам у значно більшій мірі не вистачає не предметних знань, а загальнометодологічних уявлень, здібності інтегрувати ідеї з різних галузей науки, оперувати міждисциплінарними категоріями, інтерактивно сприймати інноваційний процес, який забезпечує засвоєння як фундаментальних знань, так і методів пізнання, за допомогою яких ці знання можна одержати і використати. Особливого значення сьогодні набуває методологія творчої дослідницької діяльності.

У фундаменталізації освіти особливого значення набуває «філософія якості освіти», оскільки вектор фундаменталізації в сучасних соціокультурних умовах повинен бути зорієнтований на розвиток особистості. Фундаменталізація освіти покликана забезпечувати необхідні й достатні умови для поетапного розвитку методолого-культурологічного фундаменту особистості студентів, який забезпечує творчу самореалізацію їх в навчально-пізнавальній, навчально-дослідницькій, а згодом – у професійній діяльності і значною мірою гарантує їх якість. Першим у системі фундаментального знання було й залишається знання про людину.

Список літератури:

1. Гусинський Э.Н., Турчанинова Ю.И. Введение в фундаментальное образование. – М.: Логос, 2000. – 224 с.

2. Казанцев С.Я. Дидактические основы фундаментализации обучения в системе высшего образования: Монография. – Казань: Изд-во Казане, гос. ун-та, 2000. – 138 с.
3. Попков А. А., Коржуев А.В. Дидактика высшей школы.: Учеб. пособ. для студ. высш. уч. завед. – М.: Изд. центр «Академия», 2004.
4. Кинелев В.Г. Фундаментализация университетского образования // Высшее образование в России. –1994. –№ 4. – С 6-12.
5. Меморандум международного симпозиума Ю Н Е С К О // Там же. – С.4-6.

С.У. Гончаренко

ФУНДАМЕНТАЛИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПРИНЦИП

Фундаментализацию профессионального образования предлагается рассматривать как общедидактический принцип создания университетских программ, обеспечивающих студентам довольно мощную теоретическую базу знаний, качественную общеобразовательную подготовку, широту общеобразовательного и профессионального кругозора.

S. Goncharenko

FUNDAMENTALIZATION OF PROFESSIONAL EDUCATION AS A DIDACTIC PRICIPLE

It is suggested to consider fundamentalization of professional education as a general didactic principle of creating university programs which provide students with rather powerful theoretical base of knowledge, qualitative general education preparation, breadth of general educational and professional outlook.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2008